

L'ORIGEN DEL NOM DE CALONGE, LA SEVA AVALUACIÓ I L'ESCUT DE LA VILA

Moltes suposicions han girat sobre l'origen del nom de la nostra vila, però, cap ha quedat en ferm.¹

Diverses teories, algunes d'elles faltades de fonament, s'han forjat en la imaginació del poble, entre les quals destaquen les següents:

a) Calonge ve de *Cala-longa* (Cala llarga), atenent-se a la llarga platja que limiten les muntanyes, últims contraforts de les Gavarres, i també a la inversemblant narració que versa sobre unes anelles, avui desaparegudes, que es conservaven en el Castell Barri,² sobre les quals, diu la veu poular, que en elles s'hi amarraven els vaixells. Aquestes anelles, en cas d'existir, servien, i no hi ha dubte, per a fermar els cavalls quan en dit lloc i havia la torre de vigilància medieval. És irrisori pensar que en aquella època, el mar podia arribar en un lloc tan elevat (277 m.), car, en cas afirmatiu, tot el pla de l'Empordà estaria inundat, i per aquest motiu molts pobles submergits o inexistents.

Barceló i Bou, en notes disperses, comenta aquesta teoria i diu que l'escut de la vila hauria adoptat segurament una cala en lloc d'una col, si aquella s'hagués assentat sobre bases certès.

És de notar, com a cas curiós, la grafia del terme entre Calonge i Cruïlles, anomenat de Belliu: *Cala-longa*, que potser donà peu a aquesta absurda teoria.

b) Una altra, tant o més fosca, és la que senyala el nom de *Col-longa*, remuntant-se a l'època en què Catalunya i Provença estaven unides sota un mateix sobirà i la influència provençal era profunda i efectiva sobre el català. *Col*, perquè el cultiu d'aquesta planta comestible era intensa en els camps i els horts calongins, i, *longa*,

¹ PERE CANER, *Onomàstica de Calonge*, I.E.G. Tom X, p. 269.

² PERE CANER, *Les torres de vigilància a Calonge*, I.E.G. Tom XXII, p. 392.

llarga. Això últim queda una mica fora de lloc, puix la col dibuixada en la part superior de l'escut, no és de tronc llarg, sinó curt i de fulles apinyades, en contra de les de tronc llarg, que creixen desplegades.

El fet de què una col figuri en l'escut, féu pensar que, efectivament, seria aquest l'origen, però segurament fou la tradició que la va inserir en l'heràldica calongina.

c) Una tercera exposa que en l'Edat Mitjana, època dels Cruïlles, fou donada la vila en feu a un senyor, no especifica el nom, amb la denominació de *Colònia*.³

Aquesta, més raonable, però amb equivocació cronològica, ens posa en camí per a ordenar les coses d'una manera més clara.

Descartant aquestes teories, totalment sense proves, i basant-nos en documents, podem fixar un origen, en certa manera efectiu, i una evolució que, partint del nom primitiu, arriba fins els nostres dies.

Segurament que la indigeta població calongina de Castell Barri tingué un nom, però, no ha arribat fins a nosaltres; per aquesta raó ens hem d'acostar un poc més cap ací, en l'època de la dominació romana. La primera denominació de la ciutat-campament és la de:

1) *Colónico-Colonicus-Coloniens*, nom llatí conservat en tota mena de documents i pergamins fins el segle XVII, escrit pels notaris, que inserien sempre, encara que es parlés i escrivís en català, en llatí el nom de les poblacions.

El primer document en què s'esmenta Colónico, és en un precepte del rei Carloman, donat a prec del bisbe de Girona, Teotari, concedint-li en plena propietat la Vall d'Aro amb els seus termes «... A parte vero circae usque terminum Romanianum et Colonica ...», el 2 de setembre de 881 (la paraula Colonica pot ser un error de transcripció, puix l'original s'ha perdut).⁴

I segueixen més documents on és esmentat el nom de Colónico: Pergamí del comte Sunyer, de Barcelona, i la seva esposa Ri-

³ Segons afirmació oral de Pere J. Casademont.

⁴ MANUEL ROVIRA I SOLÀ, *Un diploma desconegut de Carloman per a Teotari*, I.E.G. Tom XXII, p. 211, JOSEP CALZADA I OLIVERAS, *Sobre un diploma de Carloman*, Estudis sobre temes guixolencs. Tom II.

quildis, en el qual fan donació a la Seu de Girona, del vil·lar de Rivo-fredo (Riufred), en 944, el qual, segons una venda feta en 948, estava situat a la vall anomenada Fontes, en el lloc de Sant Martí.⁵

En 968 en un precepte del rei franc Lotari, en favor de l'abat de Sant Feliu de Guíxols, Sunyer: «et in Colonico».⁶

En el jurament de fidelitat prestat pel comte Gifré de Cerdanya, a la comtessa Ermessindis, entre els anys 1018-1023: «castekko quem dicunt Colonico».⁷

Segons resa també el document de restauració i dotació de la Canònica de Girona, en la qual cita una de les seves possessions: «necnom Ecclesiam sanct Martini de Colonico», en 1019.⁸

L'any 1163 una butlla del papa Alexandre III confirma els privilegis del monestir de Sant Feliu de Guíxols entre els quals s'anomena «alodium Colonico».⁹

En una Constitució del bisbe Guillem de Monells, de 1173, s'hi troba: «Berenguerius de Colonico Judex».¹⁰

Així mateix, en els dos nomenclàtors de la diòcesi de Girona, del segle XIV, hi ha: «Ecclesia parrochialis sancti Martini de Colonico», i en el Llibre Vert Antic dels Feus, del 1362.¹¹

Com també: «Donació feta per la Universitat de Palamós, de Colònico, Vila-romà i Vall-llobrega a l'infant Joan i al rei Pere, el seu administrador i a tots els seus successors en el Principat de Catalunya, de la jurisdicció civil i criminal del lloc de Colònico, exceptuant els casos de mort i mutilació de membres, pertanyents a dites Universitats, segons sentència arbitral del 6 de maig de 1371, en causa entre dita Universitat i Berenguer de Cruïlles, havent aquest cedit a favor de la Universitat. Dita donació la va acceptar el rei Pere, com a tutor de l'infant el 3 de juny de 1371, i Joan I la va confirmar el 3 de setembre de 1371».¹²

Les ruïnes de la ciutat romana en el lloc denominat Castell Barri,

5 BOTET I SISÓ, *La província de Girona*, 1911.

6 "Marca Hispànica", C. 891.

7 "Liber Feudorum Major I", p. 232.

8 "Marca Hispànica", C. 1.017, "Espanya Sagrada 43", p. 426.

9 "Marca Hispànica", C. 1.337.

10 "Espanya Sagrada 43", p. 474.

11 Arxiu Diocesà de Girona, f. 51.

12 Index del Reial Patrimoni de Catalunya.

les construccions aïllades de Rifred, Sant Nazari, Santa Maria del Mar i Treumal, confirmen plenament l'origen romà de Colònico.

2) *Colonge de Marítim* o *Colonge en la Marítima*, en documents de Ramon de Solius: «Prestació d'homenatge a Alfons I per Ramon de Solius per la possessió de Colonge de Marítim. Gener de 1193». I de Gaufred de Cruïlles pel castell de Colonge de Marítim. Setembre de 1269». ¹³

Aquesta denominació o especificatiu caracteritza la qualitat marítima de la nostra vila i, al mateix temps, devia ésser una diferenciació per l'altre població homònima: Calonge de Segarra.

3) *Colonge*, en pergamins dels propis comtes-reis Pere II, i Jaume II: «1279. Nov. 6. Pergamí autèntic del rei Pere II de Catalunya i III d'Aragó ordenant que els habitants de Palamós, deuen estar perpètuament sota la jurisdicció del Batlle Reial de Palamós, així com els llocs de Colonge, Vila-romà i Vall-llobrega». «1298. Pergamí del rei Jaume II d'Aragó, confirmant el privilegi anterior, ampliant-lo als llocs de Colonge, Vila-romà, Vall-llobrega, Fitor i Fanals». ¹⁴

Durant tota l'Edat Mitjana es servia d'aquest nom, alternant-se amb el de Colònico, en tota mena d'escrits i documents, tenint en compte també que algunes vegades trobem *Calonge*, no sabent si és error o perquè també s'anomenava així: «Concessió a Gilabert de Cruïlles de permís per a establir mercat a Calonge els dijous o el dia que volgués. Juny de 1279». ¹⁵

4) *Castell de Calonge*, des de l'Edat Moderna fins a principis del segle XIX, atenent-se al caràcter profundament feudal que tenia la població en aquella època, en la qual encara giravoltava entorn del castell. En els arxius particulars de les cases més importants, es conserven documents i pergamins amb curiosa ortografia: Castell de Calonja (1680), Castell de Calonje (1678), i altres normals: Castell de Calonge (1703), Castell de Calonge (1807). ¹⁶

¹³ Id., id. Tom II, p. 361.

¹⁴ Arxiu Municipal de Palamós.

¹⁵ Index del Reial Patrimoni de Catalunya, reg. 44, f. 141.

¹⁶ Arxius particulars de can Batanc i can Pere Pau.

5) *Calonge*, durant tot el segle XIX i part del XX, en documents oficials (Ajuntament, Jutjat), religiosos (Arxiu de la parròquia de Sant Martí), i particulars (vendes, arrendaments).

6) *Calonge de les Gavarres*, nom donat per la Generalitat de Catalunya en 1935, per a distingir la vila d'altres poblacions catalanes homònimes: Calonge de Segarra i Calonge de Mallorca (poble del municipi de Santanyí).

7) *Calonge de la Costa Brava*, que fou substituït a l'anterior durant l'any 1937, per la mateixa Generalitat, degut a una protesta feta per l'Ajuntament, fins 1939 que tornà a prendre el nom simple de Calonge.

8) *Calonge*, contra l'ús de la llengua vulgar que el pronuncia *Colonge*, fent de la *o* una *u*.¹⁷

Tenint en compte aquest material (tradicció i documents) i comparant amb els pobles homònims, podem formular una teoria molt a prop de la realitat:

Calonge segurament fou una colònia romana superposada a un poblat ibèric, el qual nom desconeixem. En canvi el Sr. Josep Calzada i Oliveras, en un treball inèdit,¹⁸ diu que pot establir-se la possibilitat de què els romans, en lloc d'inventar, es limitessin a admetre el nom arcaic del poblat de Castell Barri, afegint la forma monosil·làbica *ko*, de basa cèltica, a la forma llatina *Coloni*. Així gràcies a aquesta incorporació, no solament no s'hauria perdut, sinó que hauria arribat fins a nosaltres el nom indígena del poblat de Castell Barri. I en aquest cas el nom *Colónico*, seria un compost d'una doble base romana i pre-romana: *Coloni-ko*. Llàstima, diu, que no sàpiga l'equivalència o significació de la base *ko*. Amb tot, afegeix, no cal donar més que un grau de pura possibilitat.

Igualment Calonge de Segarra, va tenir el mateix origen, segons documentació esmentada en «Els castells Catalans», tom V, ja que Cala-longa no és possible, tenint en compte que aquest poble està separat del Mediterrani per una distància superior als seixanta

¹⁷ JOAN BADIA I HOMS, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Tom I, nota 22.

¹⁸ JOSEP CALZADA I OLIVERAS, *El nom de Calonge*.

quilòmetres, i Col-longe tampoc, puix en el seu escut no hi ha cap col dibuixada. En canvi, el de Mallorca, malgrat afirmar el rector de la seva parròquia,¹⁹ que el nom del poble ve de Cala-llonga, agafat d'una àmplia platja del seu terme distant uns 4'5 quilòmetres, que porta aquest topònim, podria haver nascut per voluntat del seu probable fundador, el noble calongí Gilabert de Cruïlles, el qual acompanyà al comte-rei Jaume I en la conquesta de la illa i que, tenint també en compte les condicions geogràfiques del lloc (un poc separat del mar com Calonge mateix), instituís una població homònima a la del seu origen.

Resumint, podem partir de la base *Colonico* (colònia romana), que mitjançant l'evolució filològica: *Colonge de Maritim*, *Colonge*, *Castell de Calonge*, *Calonge*, *Calonge de les Gavarres*, *Calonge de la Costa Brava*, s'ha transformat en *Calonge* oficial, malgrat que la majoria de la gent usa el *Colonge*, amb so d'u en la primera vocal, en el llenguatge parlat.²⁰

És de notar també, pel caràcter marcadament folklòric, el motiu que ha rebut la vila dels pobles veïns.

A Calonge l'anomenen *Sa Bardissa*. Suposen alguns que fou degut a què a l'entrada de l'antic carrer de la Placeta, avui d'Àngel Guimerà, hi creixia una d'aquestes plantes, i per més que la tallessin, sempre rebrotava. En canvi altres diuen, entre ells Josep Pla, en la seva «Guia de la Costa Brava», que és degut a la profunditat verda de la seva exhuberant botànica, que aquí es desenrotlla d'una manera sorprenent i que li dona un caràcter marcat i peculiar.

Pel que es refereix a Sant Antoni, el barri més important del municipi, tenim una escriptura del segle XVII, del notari calongí Josep Pallimonjo, de l'arrendament d'un tros de terra per una vinya a favor de Pere Cama, jove taper de les *Botigas de Sant Antoni*. Botigues, eren, tal com s'anomenaven durant el segle XIX i fins a mitjans del XX, els tallers de tapers i carradors. Però també botigues eren anomenades les casetes i dipòsits de pescadors a la platja.²¹

Més tard sols s'usà *Sant Antoni* o *Sant Antoni de Calonge*, fins el 1937, que es canvià per *Sant Antoni de Mar*, quan s'erigí en municipi

¹⁹ Carta manuscrita del 8-VII-1953. Arxiu del Centre d'Estudis Calongins.

²⁰ Fa poc la Generalitat de Catalunya ha proposat Calonge de Mar.

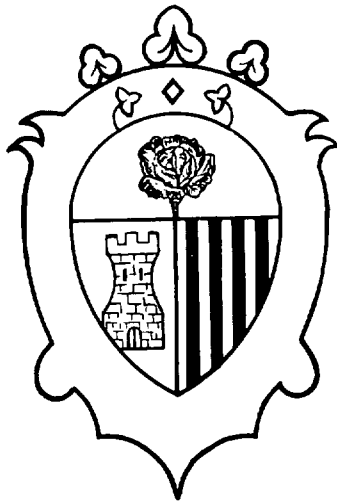
²¹ ENRIC MOREU-REY, *Toponímia Urbana*.

Escut de l'església de Sant Martí. (Foto P. Caner).

Escut del comú.

Escut actual de Calonge.

independent. En el mateix any hom el canvià per *Llevantí de Mar*, fins a 1939 que tornà a dir-se *Sant Antoni de Calonge*.

L'actual escut de l'Ajuntament de Calonge té la forma ovalada, acabant una mica en punta en la part inferior. Està dividit en tres parts: al cap hi ha representada una col; al flanc dretre, un castell, i al flanc sinistre les quatre barres catalanes. O sia que simbolitzen, respectivament, la tradició, l'origen feudal i la nacionalitat. L'ornament exterior està format per unes senefes corbes en forma de merlets que recorden vagament els del castell o potser una corona marquesal, en la part superior, i en la inferior, uns apèndixs torçats, els quals acaben en punta fina. Dues floretes vermelles, que apunten vers un romb ajegut es situen sota els merlets esmentats. La col és d'un color verd fosc; el castell marró i les barres són les genuïnes de la nostra bandera nacional. Els colors de fons, són el verd clar per la senefa, el beige per la col i el blau cel pel castell.

La col, el motiu més tradicional i polèmic de l'escut, es troba representada per primera vegada en la portalada de la capella de l'antic hospital, en el carrer de Sant Joan o de l'Educació, sota l'ull de bou. Està esculpida en pedra i té el tronc una mica llarg, però és apinyada; si es té en compte la inscripció de la data que marca la llinda (1674), cal situar-la en el segle XVII, o potser més antiga. També en les dues portes de l'església de Sant Martí, hi ha esculpides en fusta, cols, però aquestes més apinyades, així com en pintures sobre plafons en la sagristia, segurament del segle XVIII.

L'escut més antic que es coneix de Calonge, és el que està gravat en pedra a la base de les columnes de l'entrada principal de l'església parroquial de Sant Martí, que dona a la plaça Major. Es completament oval, però els motius interiors són els mateixos que els actuals: la col (apinyada), el castell i les quatre barres. La senefa varia, tal com es pot veure en la fotografia, en la qual s'observa l'encapçalament d'una corona marquesal. La llinda d'aquesta entrada porta marcada la data de 1767, any, més o menys, en què foren esculpits els dos escuts de les bases de les columnes, un dels quals força malmès.

Segons un document de l'arxiu històric de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols, donat a conèixer pel seu arxiver actual, Sr. Lluís Esteve i Cruañas, document datat en 1814, el qual otorga uns po-

ders a un ciutadà calongí per tal de representar el Consistori en una convocatòria en aquella ciutat, en la qual hi ha estampat el segell del Comú, aquest hi està representat de la manera següent: forma rodona, amb senefa que l'envolta, deixant un espai en la part baixa amb la inscripció *Calonge*, i en el mig una circumferència d'on parteix una creu llatina amb un suport d'angle molt obert, com si representés una mena de pedró, símbol força corrent en algunes llindes del segle XVIII.

Això fa pensar que és molt probable que l'estament civil emprava un escut diferent de l'esclésiàstic, ja que la col es troba en llocs religiosos, com són l'església de Sant Martí i la capella de l'Hospital, i que a les darreries d'aquella centúria, la XIX, s'adoptà l'esclésiàstic a tot ús. És una teoria que s'ha de provar mitjançant una investigació documental a fons.

Així l'escut amb la col és representat, a finals del segle passat, en l'encunyació de monedes de la cooperativa «La Progresiva». La col, però, té el coll torçat cap a la dreta i no és tan apinyada com en l'escut tradicional, i la forma del qual és semblant a la pell de toro carlí.

També en una medalla hi ha gravat l'escut en forma de quadri-long francès, amb la col torçada cap a l'esquerra, a l'envers, i en el revers la inscripció «Ajuntament de Calonge, 1897». Aquestes dues peces es troben en la secció numismàtica del Museu Etnològic de Calonge.

En la Geografia de Catalunya, dirigida per Carreras Candi, i en el volum corresponent a la província de Girona, a càrrec de Botet i Sisó, editada l'any 1911, en l'article referent a Calonge, l'escut hi és dibuixat formant un medalló rodó, en el qual hi ha una col, semblant a la gravada en el portal de l'antiga capella de l'Hospital, amb la inscripció *Calonge*, al voltant.

Durant la Dictadura del general Primo de Rivera, i en la segona època del mensual calongí «Mar i Muntanya», en la capçalera del periòdic hi ha imprès un escut de Calonge molt semblant al de l'església de Sant Martí. També d'aquesta època es conserva, o es conservava, un plafó que estava ple de bombetes de colors i es col·locava, en les festes senyalades, en el balcó de la Casa de la Vila, en el qual hi ha pintat un escut de Calonge amb la col de tronc llarg.

Fullejant l'Enciclopèdia Espasa, en la seva primera edició, l'es-

cut de Calonge hi és representat per tres espigues i unes balances, cosa tan absurda, que es deu tractar, amb tota seguretat, d'un error.

En temps de la Segona República l'escut de Calonge ja era l'actual. Es troba en els impresos oficials, i, durant la Guerra dels Tres Anys, a l'estampar-se els bitllets monetaris de curs local, també hi fou inserit.

Després de la conflagració es deixà de banda, i fins el 1946, durant l'alcaldia de Sixt Palet, es tornà a reposar.

PERE CANER